

SLIMME ROUTES NAAR VERDUURZAMING VOEDSELCONSUMPTIE

Dierenwelzijn en voedselverspilling staan op maatschappelijke en politieke agenda's, veel consumenten proberen bewuster te eten en duurzaamheid is een kernwoord in menige bedrijfsfilosofie. Toch vordert de verduurzaming van het voedselsysteem traag. Een bredere kijk op opties en oplossingen kan de verduurzaming versnellen en daarmee de ecologische voetafdruk van onze voedselproductie verkleinen.

Het borrelt van de initiatieven in voedingsland. Bij het ontbreken van een meer overkoepelend beeld, ontstaat gemakkelijk de indruk dat het geweldig gaat met de verduurzaming. Het ontbreken van een brede blik voedt ook de gedachte dat verduurzaming louter een kwestie is van efficiënter produceren door hoogtechnologische innovatie en intensivering. Een dergelijke visie domineert het huidige Nederlandse kabinetsbeleid.

Twee inpassingsdimensies

Een raamwerk van Marko Hekkert en Marjan Ossebaard¹ is behulpzaam om

een completer beeld te krijgen. Zij onderscheiden achtereenvolgens een technologische en de sociale inpassingsdimensie. Op beide dimensies kan de innovatie of transitie een kleine(re) dan wel een grote(re) impact hebben. Deze worden respectievelijk met incrementeel en radicaal aangeduid als het de technologische dimensie betreft en zijn van respectievelijk modulair en systeemniveau als het om de inpassingsdimensie gaat (figuur 1).

Incrementele innovaties zijn verfijningen van technologieën en berusten op kennis en vaardigheden van bestaande productie- en gebruiksmethoden. De vereiste aanpassingen in denken en doen zijn beperkt, in

tegenstelling tot radicale innovaties die berusten op nieuwe wetenschappelijke inzichten of technologische mogelijkheden. Modulaire innovaties vragen om minimale sociale aanpassingen van een beperkt aantal partijen, terwijl systeeminnovaties diep(er) ingrijpen op de bestaande gedragspraktijken en principes en een beroep doen op het aanpassingsvermogen van vele partijen en sociale en bestuurlijke instituties.

Duurzaamheidsdebat

De modellering van Hekkert en Ossebaard verwijst in feite naar twee controversen in het duurzaamheidsdebat.

De eerste discussie gaat over het punt of verduurzaming via slimme techniek al dan niet het hele verhaal vertelt. Redenerend vanuit de overtuiging van 'technology will save us' is de denkwijze dat duurzaamheidswinst eerst en vooral geboekt wordt door eco-efficiënter te produceren. Vanuit figuur 1 bezien verloopt het verduurzamingsproces hier van de onderste helft naar de bovenste kwadranten. Redenerend vanuit de overtuiging dat het (mee)doen van mens en maatschappij van vitaal

¹ De innovatiemotor: Het versnellen van baanbrekende innovaties. Assen: Van Gorcum (2010)

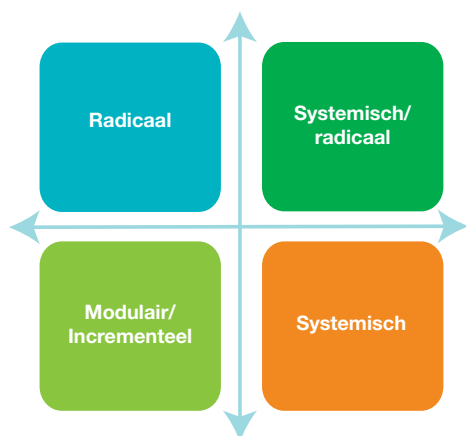
Greet Overbeek (greet.overbeek@wur.nl) en Hans Dagevos zijn werkzaam bij LEI Wageningen UR, Den Haag.

belang is voor de duurzaamheidskansen, worden behalve technologische aspecten vooral morele aspecten van verduurzaming beklemtoond. Als consumenten niet kiezen voor die duurzaam geproduceerde goederen en diensten, of ze om andere redenen niet willen, dan ondermijnt dat immers de technologiegedreven verduurzaming op fundamentele wijze.

De tweede discussie betreft de vraag of verduurzaming meer gebaat is bij grote groepen die kleine stappen vooruit zetten of bij kleine aantallen voorlopers die grote duurzaamheidssprongen maken in hun gedrag. Vanuit figuur 1 bezien is er dan vooral oog voor de beweging die van links naar de rechterkwadranten gaat. Grote(re) groepen zullen eerder voor de hoofdroute kiezen die van linksonder naar linksboven gaat en mogelijk voor een deel hun weg verder diagonaal naar rechtsboven vervolgen. Kleinere groepen, die grote sprongen wensen te maken, zullen eerder in het kwadrant rechtsonder hun habitat vinden.

Vlees als voorbeeld

De productie en consumptie van vlees behoren tot de meest energie- en milieubelastende onderdelen van ons voedselpakket. Vlees is dus bijzonder relevant in relatie tot verduurzaming van voedingsland. We concentreren ons hier op enkele voorbeelden die betrekking hebben op vlees

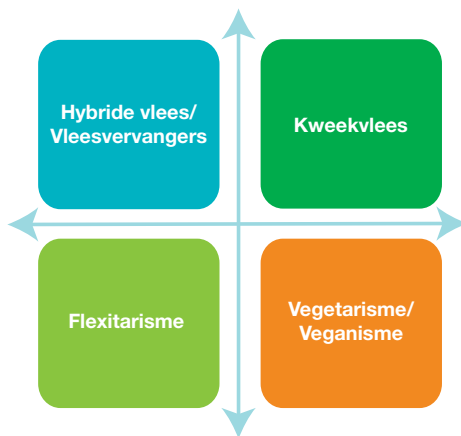

Figuur 1. Twee dimensies, vier kwadranten.

om een overzichtsbeeld te geven (figuur 2). Invulling geven aan verduurzaming in termen van minder of geen vlees eten, houdt in dat een of meer dagen per week geen vlees te eten – flexitarisme – minder ingrijpend is dan het volledig vleesloze dieet van vegetaristen of veganisten. De productie en consumptie van plantaardige vleesvervangers ('vegaburgers') of hybride vleesproducten (vleesproducten waar plantaardig materiaal bijgemengd is) vragen vooral nieuwe wetenschappelijke of technische inzichten. Ze vereisen minder aanpassing van het voedselsysteem dan wanneer in-vitrovlees massaal zijn intrede op de vraag- en aanbodzijde van de markt zou doen. In-vitrovlees wordt ook wel kweekvlees genoemd, dat uit stamcellen groeit met behulp van weefselkweektechnieken. Als dit op grote schaal mogelijk gaat worden, dan betekent in-vitrovlees dat we vlees kunnen eten zonder dat er dieren voor geproduceerd en geslacht hoeven te worden. Het laat zich gemakkelijk raden wat voor een enorme verandering kweekvlees zou brengen in de bestaande economische en culturele context van voedsel, die in belangrijke mate gestoeld is op de productie en consumptie van vlees.

Kwadranten

De vier kwadranten van figuur 2 laten in één oogopslag zien dat verschillende verduurzamingsroutes mogelijk zijn en aandacht verdienen. Verduurzaming gaat niet alleen om het inzetten op technologisch vernuft en daarmee zo groot mogelijke duurzaamheidsslagen proberen te maken. Hoe aantrekkelijk radicale

Figuur 2. Meerdere verduurzamingsroutes

systeeminnovaties ook mogen zijn, ze duren vaak lang, zijn kostbaar, roepen regelmatig maatschappelijke weerstand op en kunnen ontwrichtend uitpakken voor bestaande structuren en culturen. Kleine stappen in plaats van, of naast, grote sprongen als vegetarisme zijn het waard serieus te worden genomen en kansen te krijgen om zich te ontplooiën en manifesteren. Zo kan flexitarisme – met de benodigde stimulans – heel goed uitgroeien tot een normaal consumptiepatroon voor steeds meer mensen. Dat levert niet alleen een bijdrage aan de verduurzaming van het voedselsysteem, maar vormt wellicht ook een opstap naar een menu met steeds minder dierlijke eiwitten. Te meer wanneer de kweekvleesrevolutie zou lukken is nog minder aanpassing nodig van het eetregime als men 'dierloos' wil consumeren. Zoals flexitariërs momenteel geholpen zijn bij het aanbod van hybride vleesproducten of plantaardige vleesvervangers, zo zou de beschikbaarheid van in-vitrovlees het vegetarisme aanzienlijk kunnen vergemakkelijken.

Een brede blik

Kortom, een brede blik geeft niet alleen meer overzicht, maar laat het oog ook vallen op interacties tussen de verschillende kwadranten.

Pluspunt van een dergelijke benadering is dat verschillende ontwikkelingstrajecten, zowel afzonderlijk als in samenhang met elkaar, in beeld komen en bestaansrecht hebben. Een brede blik verruimt het denken; maakt het verduurzamingsproces niet alleen complexer maar vooral completer. De eenzijdigheid en de beperktheid van de idee dat een duurzaam voedselsysteem is te realiseren door efficiënter te produceren via technologische innovaties, wordt onmiddellijk duidelijk. Sociale innovatie en consumentenparticipatie zijn evenzeer benodigd om het huidige voedselsysteem te verduurzamen. Vanuit het oogpunt van milieu is het van wezenlijk belang dat met een wijde blik naar verduurzaming wordt gekeken bij de invulling van de (inter)nationale duurzaamheidsplannen voor de nabije toekomst.

Greet Overbeek en Hans Dagevos